
**ՏԻՊԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՈՒՆՁԱՅԱՑՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՂԵՐՈՆ ԼԵԶՎԻ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ
ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ**

Ս. Ռ. ԱՎԵՏՅԱՆ

Լեզվի պատմական զարգացման ընդհանուր օրինաչափություններին ուշադրություն է դարձրել դեռևս Ա. Շլայխերը: Նա նշում է, որ ինչպես ցեղակից, այնպես էլ ոչ ցեղակից լեզուների պատմական զարգացման ընթացքում տեղի են ունենում միանման փոփոխություններ, գործում են լեզվական ընդհանուր միտումներ¹: Հետագայում լեզվական ընդհանուր միտումներ բացահայտելու բազմաթիվ փորձեր են արվել տարբեր լեզվաբանների կողմից²: Ընդհանուր առմամբ, լեզվաբանների մեծ մասը գտնում է, որ լեզվի պատմական զարգացման մեջ գործում են զանազան և հաճախ միմյանց հակադիր լեզվական միտումներ: Դրանով իսկ՝ լեզվական միտումները սահմանափակում, փոխհավասարակշռում են միմյանց գործողության արդյունքը: Այդպիսի ընդհանուր միտումներից կարելի է նշել լեզվական խնայողության, պարզեցման ու միօրինակացման, արտահայտչականության, տարբերակման և այլ դրսևորումները: Այս դեպքում պետք է նկատի ունենալ, որ զանազան հանգամանքների ազդեցությամբ միևնույն միտումի իրական դրսևորումները, վերջնական արդյունքները կարող են տարբեր լինել: Մյուս կողմից՝ գրեթե բոլոր լեզվաբանները իրավացիորեն գտնում են, որ լեզվական ընդհանուր միտումները արտահայտում են լեզվական որոշ տիպի փոփոխությունների հնարավորություններ, բայց պարտադիր անհրաժեշտության բնույթ չունեն: Այդ պատճառով մենք կարող ենք սահմանել լեզվական միտումների արդյունքը միայն *post factum*, բայց չենք կարող կանխատեսել ապագայի համար, որովհետև տվյալ հնարավորությունը մի լեզու կարող է օգտագործել, իսկ մեկ այլ լեզու՝ ոչ: Այդ կախված է զանազան գործոններից: Լեզվական միտումների էությունը պարզելիս պետք է հաշվի առնել հնչյունական և ձևաբանական համակարգերին բնորոշ միտումների տարբերությունը: Ինչպես նշում է Ժ. Վանդրիեսը, ձևաբանական փոփոխությունը միշտ բխում է տվյալ կոնկրետ կիրառությունից և դրանով իսկ՝ ունենում է սահմանափակ տարածում: Այդ պատճառով նոր առաջացած ձևերին զուգահեռ լեզվի մեջ շարունակում են պահպանվել հին ձևեր³: Բացի այդ, մեր կարծիքով, ձևաբանական փոփոխությունները հնչյունական փոփոխությունների համեմատությամբ

¹ Տե՛ս **Б. А. Серебренников**, *Вероятностные обоснования в компаративистике*, М., 1974, էջ 8:

² Այդ տեսակետների պատմավերլուծական ակնարկը տրված է Սերեբրեննիկովի նշված աշխատության մեջ, էջ 7-41:

³ Տե՛ս **Ж. Вандриес**, *Язык*, М., 1937, էջ 151-154, 157-158:

ունեն մի կարևոր առանձնահատկություն ևս. **եթե ընդհանուր պատմական հնչյունափոխությունների դեպքում գրեթե միշտ հնարավոր է լինում պարզել բացառությունների ու շեղումների պատճառները, ապա ձևաբանական փոփոխությունների դեպքում այդ ոչ միշտ է հնարավոր:** Օրինակ, դժվար է բացատրել, թե ինչու գրաբարյան *անցանել, հասանել, իջանել* և համանման բայերից ծագած ժամանակակից հայերենի *անցնել, հասնել, իջնել* բայաձևերը բուն հրամայականի եզակի թվի ձևը կազմում են նոր օրինաչափությամբ՝ *անցի՛ր, հասի՛ր, իջի՛ր* և այլն, մինչդեռ կազմությամբ նույն տիպին պատկանող գրաբ. *տեսանել* բայից ծագած ժամ. հայ. *տեսնել* բայը պահպանել է գրաբարյան ձևը՝ *տես՛ս*: Ձևաբանական փոփոխությունների դեպքում առկա մի շարք բացառություններ ու շեղումներ Շ. Վանդրիեսը փորձում է բացատրել տվյալ քերականական ձևի հաճախագործածության հանգամանքով: Ըստ նրա՝ ավելի քիչ գործածական ձևերը ավելի հեշտությամբ են ենթարկվում համաբանական փոփոխության, իսկ առավել գործածական ձևերը ավելի դժվարությամբ կարող են մոռացության տրվել և փոխարինվել համաբանական ձևերով: Սակայն միաժամանակ Վանդրիեսը նշում է այնպիսի դեպքեր, որոնց համար դժվարանում է որևէ բացատրություն գտնել⁴: Կարծում ենք, գրաբարյան *տես՛ս* հրամայականի ձևի պահպանվելը ևս հնարավոր չէ բացատրել հաճախագործածությամբ, քանի որ ճիշտ չէր լինի ասել, թե *տեսնել* բայը *հասնել, իջնել, անցնել* բայերից ավելի գործածական է: Իհարկե, ասվածը չի նշանակում, թե ձևաբանական փոփոխությունները կամայական բնույթ են կրում, այլ դա նշանակում է, որ տվյալ ձևաբանական փոփոխությունը սահմանափակող, խոչընդոտող զանազան պատճառները միշտ չէ, որ հնարավոր է բացահայտել: Այդուհանդերձ, հնչյունական և ձևաբանական միտումները լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում միմյանցից անկախ չեն գործում, այլ, ընդհանուր առմամբ, հնչյունական համակարգին բնորոշ զանազան միտումները հաճախ նպաստում կամ խոչընդոտում են ձևաբանական համակարգի միտումների դրսևորմանը: Հնդեվրոպական լեզուների պատմությունը բնորոշ փաստեր է ընձեռում այդ երևույթի լուսաբանման համար: Ինչպես համոզիչ կերպով ցույց են տվել Բ. Սերբերեննիկովը և Մ. Գուխմանը, հ.-ե. լեզուների հետագա փոփոխությունների միտումները նախ և առաջ պայմանավորված են եղել նախալեզվից ժառանգված համակարգի ներքին հակասություններով⁵ (հատկանիշներ, որոնք բացակայում են կցական տիպի լեզուներում, և, ըստ Սերբերեննիկովի, դրանով է բացատրվում կցական լեզուների քերականական կառուցվածքի հարաբերական կայունությունը դարերի ընթացքում⁶): Սակայն հ.-ե. ձևաբանական համակարգից բխող խնայողության, միօրինակացման, պարզեցման և այլ միտումների դրսևորմանը շատ դեպքերում նպաստել կամ խոչընդոտել են զանազան

⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 152-154:

⁵ Տե՛ս **Б. А. Серебренников**, Причины устойчивости агглютинативного строя и вопрос о морфологическом типе языка, Морфологическая типология и проблема классификации языков, М.-Л., 1965, էջ 9-11, **М. М. Гухман**, Историческая типология и проблема диахронических констант, М., 1981, էջ 70-75:

⁶ Տե՛ս **Б. А. Серебренников**, Причины устойчивости..., էջ 9-11:

հնչյունական փոփոխությունները: Այսպես, հանրահայտ իրողություն է, թե ինչպիսի մեծ դեր են խաղացել հնչյունական համակարգում կատարված փոփոխությունները (երկար և կարճ ձայնավորների հակադրության փոխարինումը փակ և բաց ձայնավորների հակադրությամբ՝ դրանից բխող հետևանքներով հանդերձ, բառավերջի որոշ հնչյունների անկումը և այլն) ռոմանական լեզուներում լատիներենի հոլովման համակարգի քայքայման գործում: Նմանապես միօրինակացման ու պարզեցման միտումի իրականացմանը մեծ չափով նպաստել է գերմանական լեզուներում շեշտի հետևանքով վերջնավանկերի թուլացման ու անկման երևույթը: Բայց մյուս կողմից՝ բառահիմքերի ընդհանրացման միտումի դրսևորմանը որոշակիորեն խոչընդոտել են ձայնափոխությունը (Umlaut) և ձայնավորների ճեղքումը (Vocalbrechung): Իհարկե, լեզուն ձգտել է մեխանիկորեն չենթարկվել նշված խոչընդոտող հնչյունական միտումներին: Այսպես, ոչ միայն ձայնափոխության և ձայնավորների ճեղքման, այլև նախալեզվից ժառանգված ձայնդարձի կիրառության ոլորտը անհրաժեշտաբար սահմանափակվել է գերմանական լեզուների պատմական զարգացման ընթացքում: Ընդհանուր առմամբ, որտեղ ներքին թեքումը հանգամանքների բերումով դարձել է հիմնական իմաստատարբերակիչ միջոց, այն պահպանվել է, հաճախ էլ տարածվել իր սկզբնական սահմաններից դուրս: Օրինակ՝ գերմաներենում ձայնափոխությունն այդպիսի դեր է կատարում՝ հանդես գալով որպես մի խումբ գոյականների հոգնակիակերտ ցուցիչ, ինչպես՝ **die Mutter** «մայր» – **die Mütter** «մայրեր», **die Tochter** «դուստր» – **die Töchter** «դուստրեր» և այլն⁷: Այդպես էլ ձայնդարձը կարևոր դեր է խաղում գերմաներենի ուժեղ բայերի ներկայի և պրետերիտի հիմքերի տարբերակման հարցում. հմմտ. **wir helfen** «մենք օգնում ենք» և **wir halfen** «մենք օգնեցինք» և այլն: Ընդհակառակը, այն դեպքերում, որտեղ ներքին թեքումը եղել է տվյալ նշանակելիի արտահայտման օժանդակ նշանակիչ, լրացուցիչ նշույթ, լեզուն վաղ թե ուշ ձգտել է հարացույցի ներսում հիմքերի ընդհանրացման, և այժմ ևս այդ միտումը շարունակվում է: Դրա դրսևորումը կարելի է տեսնել ոչ միայն անգլերենի և գերմաներենի պատմական զարգացման ընթացքում պրետերիտի եզակի և հոգնակի թվի ձևերում եզակիի կամ հոգնակիի հիմքի ընդհանրացման⁸, այլև ժամանակակից գերմաներենի որոշ բարբառներում ու խոսվածքներում ներկայի ձևերում ձայնափոխության և ձայնավորների ճեղքման հետևանքով առաջացած հերթագայությունների վերացման մեջ, ինչպես՝ **ich geb** «տալիս եմ», **du gebst** «տալիս ես», **er gebt** «տալիս է» (փոխ.՝ **ich gebe, du gibst, er gibt**)⁹:

Այսպիսով, բերված օրինակներից հետևում է, որ անհրաժեշտ գործառնության ծանրաբեռնվածություն չունեցող նշույթերը լեզվի հետագա զարգացման ընթացքում կան ձեռք են բերում մի նոր ինքնուրույն գործառնույթ, կան անհետանում են: Մյուս կողմից, ինչպես արդեն նշել ենք, լեզվի մեջ հաճախ

⁷ Տե՛ս **О. И. Москальская**, История немецкого языка, Л., 1959, էջ 143-144:

⁸ Տե՛ս **Б. А. Ильиш**, История английского языка, М., 1958, էջ 322-325, **О. И. Москальская**, նշվ. աշխ., էջ 235-239:

⁹ Տե՛ս **Ж. Вандриес**, նշվ. աշխ., էջ 156, **В. М. Жирмунский**, История немецкого языка, М., 1965, էջ 165:

խնայողության և միօրինակացման միտումներին զուգահեռ կարող են գործել հակադիր միտումներ, ինչպիսիք են արտահայտչականության, տարբերակման և այլ միտումները: Օրինակ՝ դրա արդյունք պետք է համարել հ.-ե. լեզուների պատմական զարգացման ընթացքում նորանոր կերպաժամանակային ձևերի առաջացումը: Բանն այն է, որ իրականության միևնույն հարաբերությունները մարդկային գիտակցության պատմական զարգացման ընթացքում իրենց նույնության և տարբերության տեսակետից կարող են գիտակցվել տարբեր կերպ, ինչի հետևանքով կարող են առաջանալ իրականության լեզվական տարբեր դրսևորումներ: Այսպես, ժամանակակից անգլերենի շարունակական և անորոշ (ընդհանուր) կերպի ներկայաներն ունեն և՛ ընդհանրություններ, և՛ տարբերություններ: Ընդհանրության շնորհիվ է, որ այժմ այդ երկու ձևերով դրսևորվող իմաստները նախապես արտահայտվում էին մեկ ընդհանուր ներկայի ձևով: Մակայն հետագայում, երբ կոնկրետ և ընդհանրական ներկայների կերպիմաստային տարբերությունն առաջին պլան է մղվել, այդ հանգեցրել է նոր կերպաժամանակային ձևի առաջացման՝ տվյալ պահին կատարվող, կոնկրետ ներկայի իմաստն արտահայտելու համար: Այդպիսի իմաստային տարբերակման պահանջով են առաջացել նաև նոր պերֆեկտի, ապառնիի և այլ ժամանակաձևերը հ.-ե. լեզուներում: Ինչպես գիտենք, լեզվի պատմական զարգացման ընդհանուր միտումներից մեկն էլ այն է, որ նոր քերականական ձևեր են առաջանում սկզբնական լիմաստ բառերի իմաստային մթագնման և քերականական ցուցիչների վերածվելու հետևանքով: Ընդ որում, այս դեպքում ևս լեզվական ընդհանուր միտումի իրական դրսևորումները և վերջնական արդյունքները զանազան գործոնների ազդեցությամբ կարող են տարբեր լինել: Այդ առումով, կարծում ենք, տվյալ լեզվի տիպաբանական առանձնահատկությունները նույնպես զգալի չափով սահմանափակում և պայմանավորում են քերականական ձևերի առաջացման և պատմական զարգացման հնարավորությունները: Այդ երևույթը հատուկ քննության կարիք է զգում, ուստի այստեղ կուզենայինք մի փոքր ավելի հանգամանորեն խոսել այդ մասին: Այսպես, ժամանակական լեզուների պատմահամեմատական քերականության մեջ վաղուց հաստատված է, որ, օրինակ՝ ֆր. **j'ai chanté** «երգել եմ», իսպ. **yo he cantado** «երգել եմ» և այլ բայաձևերն առաջացել են լատ. **habeo cantatum** սկզբնաձևից, իսկ ֆր. **je chanterai** «երգելու եմ», իսպ. **yo cantare** «երգելու եմ» և այլ բայաձևերը՝ լատ. **cantare habeo** սկզբնաձևից: Մակայն հետագոտողներն ուշադրություն չեն դարձրել այն հարցին, թե ինչու միևնույն **habere** «ունենալ» բայը, դառնալով քերականական ցուցիչ, մի դեպքում տվել է վերլուծական, իսկ մյուս դեպքում՝ համադրական բայաձև: Ընդ որում, եթե ֆրանսերենի պարագայում հնարավոր է ենթադրել, որ գուցե հարցական նախադասությանը բնորոշ շրջուն շարադասությունը և կամ ժխտական նախադասության դեպքում օժանդակ բայի և դերբայի միջև հանդես եկող ժխտական մասնիկն է խոչընդոտել համադրական ձևի առաջացմանը (հմմտ. ֆր. II **a chante**. «Նա երգել է»: **A-t-il chante?** «Նա երգե՞լ է»: II **n'a pas chante**. «Նա չի երգել»), ապա իսպաներենում համադրական ձևի առաջացմանը խանգարող ոչ մի գործոն չի եղել, քանի որ թե՛ հաստատական և թե՛ հարցական ու ժխտական նախադասություններում օժանդակ

բայը դերբայից չի միջարկվում որևէ բառով կամ մասնիկով (հմմտ. El **ha cantado**. «Նա երգել է»: **Ha cantado** el? «Նա երգե՞լ է»: El **no ha cantado**. «Նա չի երգել»): Մեր կարծիքով, միևնույն *habere* «ունենալ» բայից առաջացած քերականական ցուցիչի մի դեպքում համադրական, մյուս դեպքում վերլուծական եղանակով կիրառությունը պայմանավորված է հ.-ե. լեզուների տիպաբանական մի շատ կարևոր առանձնահատկությամբ. ի տարբերություն սեմական, կովկասյան և այլ լեզուների՝ նախամասնիկավորումը՝ որպես քերականական արտահայտության միջոց, բնորոշ չէ հ.-ե. լեզուներին, այլ քերականական թեքություները, որպես կանոն, ավելանում են բառի վերջից: Իհարկե, կերպաժամանակային հիմքերի կազմության դեպքում հանդիպում են համադրական տիպի քերականական նախամասնիկներ (հմմտ. հայերեն **կգրեմ** ձևում **կ** եղանակիչը կամ ռուսերեն **напишу** ձևում կերպաժամանակային իմաստ արտահայտող **на** նախածանցը և այլն), սակայն դրանք ընդհանուր հիմքակազմության ցուցիչներ են և ոչ թե ներհարացույցային հակադրություն արտահայտող թեքություններ: Իսկ բուն թեքությունները հնդեվրոպական լեզուներում բացառապես վերջադրական մասնիկներ են: Ըստ այդմ՝ ֆր. **j'ai chanté**, իսպ. **yo he cantado** «երգել եմ» և այլն ձևերում խոնարհվող օժանդակ բայը անցյալ դերբային ձուլվելու դեպքում կառաջացներ հնդեվրոպական լեզուներին տիպաբանական տեսակետից խորթ նախաթեքությավոր խոնարհման հարացույց: Կարծում ենք, համաման ուրիշ փաստեր ևս վկայում են այն մասին, որ, իրոք, համապատասխան քերականացվող կապակցության մեջ օժանդակ բառի շարադասությունը լիմաստ բառի նկատմամբ կարևոր դեր է խաղացել մի կողմից համադրական, մյուս կողմից վերլուծական քերականական ձևերի առաջացման հարցում: Օրինակ՝ ժամանակն որոշ լեզուներում՝ ռումիներենում և սարդիներենում, ապառնի ժամանակն առաջացել է ոչ թե անորոշ դերբայ + օժանդակ բայ, այլ օժանդակ բայ + անորոշ դերբայ կապակցությունից, որի հետևանքով ստացվել են վերլուծական քերականական ձևեր. հմմտ. ռում. **voi canta** «երգելու եմ», **vei canta** «երգելու ես» և այլն, սարդիներեն **depo kantare** «երգելու եմ» (լատ. **debeo cantare** -ից) և այլն¹⁰: Անշուշտ, տիպաբանական նշված առանձնահատկությամբ և օժանդակ բայի շարադասությամբ է բացատրվում նաև մի կողմից ուկրաիներեն **ходитиму, любитиму** ապառնիի համադրական ձևերի առաջացումը, մյուս կողմից՝ ռուս. **буду ходить, буду любить** ապառնիի վերլուծական ձևերի առաջացումը: Մեր տեսակետը հաստատող համապատասխան փաստեր ենք գտնում նաև ոչ հ.-ե. լեզուներում: Այսպես, կցական տիպի ուգրա-ֆիննական լեզուներում նույնպես քերականական թեքությունները, որպես կանոն, ավելանում են բառի վերջից, որը դարձյալ պայմանավորված է այդ լեզուների տիպաբանական առանձնահատկությամբ: Ընդ որում, ուշադրության արժանի է այն հանգամանքը, որ ուգրա-ֆիննական լեզուներում նույնպես քերականացվող կապակցության մեջ օժանդակ բառի շարադասությունը լիմաստ բառի նկատմամբ պայմանավորել է մի կողմից վերլուծական, մյուս

¹⁰ Տե՛ս **М. В. Сергиевский**, Введение в романское языкознание, М., 1952, էջ 242, **Б. А. Серебrenников**, Вероятностные ... , էջ 197, 200:

կողմից համադրական քերականական ձևերի առաջացումը: Այսպես, ֆիններեն **olen lukenut** «կարդացել եմ», **olet lukenut** «կարդացել ես» և այլն ձևերում խոնարհվող օժանդակ բայը, նախորդելով դերբայի անփոփոխ ձևին, տվել է անցյալի վերլուծական ձև, մինչդեռ առանձին խոսվածքներում նույն բաղադրիչների հակառակ շարադասության դեպքում առաջացել են անցյալի համապատասխան համադրական ձևեր, ինչպես **kullolen** «լսել եմ» (**kullut olen** -ից) և այլն¹¹: Նմանապես այն հանգամանքը, որ ուգրաֆիննական լեզուներում առաջացել են բազմաթիվ նոր երկրորդական հոլովներ, կարծում ենք, կարելի է բացատրել այդ լեզուներում մեծաթիվ հետադաս կապերի առկայությամբ, որոնք, հեշտությամբ ձուլվելով բառահիմքին, դարձել են հոլովական թեքություններ՝ ի տարբերություն հ.-ե. լեզուների, որտեղ հիմնականում գերակշռում են նախդիրները, որոնք տիպաբանական տեսակետից չէին կարող հոլովական թեքությունների վերածվել: Այդ առումով ուշագրավ է, որ, օրինակ՝ լիտվերենում և իրանական որոշ լեզուներում մի քանի հետադաս կապեր, վերջից ձուլվելով բառին, դարձել են հոլովական թեքություններ¹²: Դրանից կարելի է ենթադրել, որ հ.-ե. լեզուներում նույնպես, եթե նախդիրների փոխարեն մեծ կիրառություն ստանալին հետադաս կապերը, նախալեզվից ժառանգված հոլովման համակարգի քայքայման գործընթացը ցեղակից լեզուներում կարող էր զգալի չափով փոխհավասարակշռվել նոր հոլովական թեքությունների առաջացմամբ: Վերջապես, կուզենայինք ուշադրություն դարձնել մի կարևոր դեպքի վրա նույնպես: Կարծում ենք, տիպաբանական տեսակետից հ.-ե. լեզուներին խորթ ձևերի առաջացումը կանխելու միտումից է բխում նաև այն հանգամանքը, որ ֆրանսերենի անշեշտ անձնական դերանունները (**je, tu** և այլն) նախադաս թեքությունների տեսքով չեն միանում բայաձևերին, թեև իրականում միայն բայական դիմորոշ ցուցիչների դեր են կատարում և լեզվում ուրիշ գործառույթ չունեն (հմտ. **Je viens** «ես գալիս եմ», **tu viens** «դու գալիս ես» և այլն): Մինչդեռ, օրինակ՝ արաբերենում, որտեղ տիպաբանական տեսակետից քերականական թեքությունները բառին կարող են ավելանալ թե՛ սկզբից և թե՛ վերջից, միևնույն անձնական դերանուններից ծագող դիմորոշ թեքությունները (**ta, na** և այլն) անկատար կերպի բայաձևերին միացել են սկզբից, իսկ կատարյալ կերպի բայաձևերին՝ վերջից՝ երկու դեպքում էլ առաջացնելով համադրական քերականական ձևեր¹³: Օրինակ՝ արաբ. *kataba* «գրել» բայից *katabta* «դու գրեցիր», *katabna* «մենք գրեցինք», մյուս կողմից՝ *taktubu* «դու գրում ես» և *naktubu* «մենք գրում ենք» և այլն:

Այսպիսով, վերը կատարված քննության շնորհիվ մենք հանգում ենք հետևյալ եզրակացության. անշուշտ, տարբեր լեզուների պատմական զարգացման ընթացքում գործում են համընդհանուր միտումներ, սակայն

¹¹ Տե՛ս **К. Е. Майтинская**, Историко-сопоставительная морфология финно-угорских языков, М., 1979, էջ 50:

¹² Տե՛ս **М. М. Гухман**, նշվ. աշխ., էջ 94, **М. Н. Петерсон**, Очерк литовского языка, М., 1955, էջ 65, **В. Амбразас и др.**, Грамматика литовского языка, Вильнюс, 1985, էջ 90, **А. Мейе**, Сравнительный метод в историческом языкознании, М., 1954, էջ 87:

¹³ Տե՛ս **Б. М. Гранде**, Курс арабской грамматики в сравнительно - историческом освещении, М., 1963, էջ 181-182, 174:

լեզվական միևնույն միտումի իրական դրսևորումները տարբեր լեզուներում կարող են չափազանց տարբեր լինել: Ընդ որում, այդ տարբերությունները կարող են առաջանալ ամենաբազմազան գործոնների ու հանգամանքների ազդեցությամբ: Ուստի լեզվական միտումների ընդհանուր բնույթը ընդունելով հանդերձ՝ չի կարելի անտեսել դրանց դրսևորման պայմանների տարբերությունը: Այդ առումով ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ, ճիշտ է, լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում նախկին տիպաբանական առանձնահատկությունները հաճախ փոփոխվում են՝ հանգեցնելով տվյալ լեզվի կառուցվածքային տիպի փոփոխության, բայց մյուս կողմից որոշ տիպաբանական առանձնահատկություններ սահմանափակում են քերականական ձևերի առաջացման ու պատմական զարգացման հնարավորությունները: Մասնավորապես, տվյալ լեզվի տիպաբանական առանձնահատկությամբ պայմանավորված՝ քերականացվող օժանդակ բառի շարադասությունը լիմաստ բառի նկատմամբ վճռորոշ դեր է խաղում քերականական ձևերի վերլուծական կամ համադրական տիպի առաջացման հարցում:

С. Р. АВЕТЯН — *Роль типологических особенностей в реализации общих тенденций исторического развития языка.* — В статье рассматривается вопрос о том, что конкретные реализации общих тенденций исторического развития языка могут быть не одинаковыми, в зависимости от различных факторов и обстоятельств, ограничивающих и определяющих характер и направление исторических изменений в языковой системе. По мнению автора, одним из таких важных факторов является порядок слов. В частности, препозиция или постпозиция вспомогательного слова по отношению к полнзначному, основному слову, в соответствии с типологическими особенностями данного языка, обуславливает синтетический или аналитический характер возникающих грамматических форм.